

ההסלמה בגדה המערבית – אות לצורך בשינוי אסטרטגיה ומדיניות ישראל

קובי מיכאל ואודי דקל

גם אם יצליח המאמץ המבצעי לדכא את התפרצות הטרור בגדה המערבית, האירועים האחרונים מהווים "אורות אדומים" לממשלת ישראל בדבר הצורך לשנות את הפרדיגמה הקיימת הנעדרת מעשה מדיני ומכונה "סטטוס קוו", שכנראה מיצתה את עצמה. נדרש לגבש פרדיגמה מעודכנת, שיהיה בה כדי לתת מענה רלוונטי לאינטרסים האסטרטגיים של ישראל ולא רק לאינטרסים המידיים בכל הסלמה. אנו מציעים 'מפת דרכים אסטרטגית', הנשענת על ארבע רגליים: שימור חופש הפעולה הביטחוני בכל השטח, תוך צמצום משמעותי של פוטנציאל החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית; המשך שיתוף הפעולה הביטחוני עם מנגנוני הביטחון הפלסטיניים וסיוע בשיפור המשילות של הרש"פ; הצגת אופק מדיני – נכונות להיכנס למשא ומתן עם הרש"פ על הסדרי מעבר, טיפול בתחילה בסוגיות בנות פתרון ויישום מידי של ההסכמות; וסיוע מצד ישראל למאמצים בינלאומיים ואזוריים לשיקום רצועת עזה, בתנאי שיעשו באמצעות הרש"פ עם חידוש שליטתה באזור.

השבוע האחרון עמד בסימן גל טרור בגדה המערבית ובמזרח ירושלים, ששילב דפוסי פעולה המוכרים מהעבר: פיגועי ירי מרכב, חדירה לשוב, דקירה ודריסה. רצף הפיגועים הביא את מספר הישראלים שנהרגו בשנה האחרונה בפיגועים ל-13. פיגועי ירי בצירים, בעיקר מרכב חולף, היו האפקטיביים ביותר במובן גרימת נפגעים וכן אפשרו סיכויי הישרדות גבוהים יחסית לחוליה המבצעת. שני פיגועי הירי, החמורים ביותר בגל זה, מיוחסים לתשתית חמאס במרחב רמאללה.

פיגועים אלה שיקפו את סדר העדיפות של חמאס בעת הנוכחית: ביצוע פיגועים בגדה המערבית ושמירה על הרגיעה ברצועה. יחיא סנוואר, מנהיג חמאס ברצועת עזה, הצהיר בעקבות גיבוש ההבנות להפסקת האש ברצועה בנובמבר, כי אלה אינן חלות על הגדה, והפיגועים תיקפו מדיניות זו, כמו גם את השיפור במיומנות ובתעוזה של אנשי חמאס. הצלחת חמאס בביצוע פיגועים בגזרת רמאללה - המוקד והסמל השלטוני של הרשות הפלסטינית (רש"פ), בכוונה לגרום לפעולה של כוחות צה"ל בסמוך למרכזי השלטון, נועדה להשפיל את הרש"פ ולערער את מעמדה – יעד חשוב עבור חמאס במסגרת המאמץ להשתלטות על הגדה המערבית. ואכן, התגובה הישראלית הצבאית כללה סגר על אזור רמאללה ונקיטת דפוסי פעולה התקפיים, שכללו חדירה למרכזי ערים פלסטיניות ובעיקר רמאללה, תוך הגברת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית.

האירועים מעמידים במבחן, לראשונה מאז אוקטובר 2015 (פרוץ "אינתיפאדת הסכינים"), את התפיסה האסטרטגית הישראלית של ניהול סכסוך בשתי חזיתות נבדלות בזירה הפלסטינית: רצועת עזה והגדה המערבית. האירועים ופוטנציאל ההסלמה הגלום בהם מטילים צל של ממש על האפקטיביות של "קידוש" הרגיעה הביטחונית ללא מעשה מדיני, והישענות על "סטטוס-קוו" מדומה, שבחסותו מקודמים הרחבת ההתנחלויות, מוכשרים התנאים המשפטיים לסיפוח שטחים בגדה ונחסמת האופציה לקדם הסדר של שתי מדינות. בה בעת מואצת היחלשות של המערכת

השלטונית של הרש"פ, עד כדי סכנת התפרקות. ההנחה בדבר קיבוע ההפרדה והבידול בין שתי הישויות הפלסטיניות, בעזה ובגדה, לצד הערכת היכולת לנטרל את השפעת חמאס על הגדה המערבית, אף היא אינה עומדת במבחן אירועי השבוע האחרון.

הרעיון האסטרטגי המנחה את מדיניות ישראל גורס כי ניתן להשיג רגיעה בגדה המערבית באמצעות שיפור מרקם החיים של האוכלוסייה הפלסטינית והקלות בתנועה במרחב. היציבות היחסית שם לאורך זמן חיזקה הנחה זו. ברצועת עזה, לעומת זאת, ובעיקר עקב סבב העימות האחרון בין ישראל לחמאס, נרשמה שחיקה בהרתעה הישראלית, לאחר שישראל נתפסה כנכנעת לסחטנות של חמאס ועל מנת להשיג רגיעה ביטחונית נאותה לאפשר הקלות במישור ההומניטרי ובהספקת צורכי החיים ברצועה, בין היתר באמצעות כסף קטרי. ואולם, בניגוד למדיניות הבידול בין הגדה לרצועה שנוקטת ישראל, לא ניתן לבטל את הזיקות בניהן. ההקלות שנקטו מול הרצועה ביטאו למעשה השלמה עם שלטון חמאס באזור, תוך ניהול משא ומתן מולו (גם אם עקיף). זאת, לצד המשך המבוי המדיני הסתום מול הרש"פ, המחליש אותה ושוחק את מעמדה ואת הלגיטימציה הציבורית שלה, שממילא נתונים לביקורת ציבורית רחבה.

חשוב להתייחס לשלושה הקשרים נוספים של האירועים: האחד הוא המאבק בין הרש"פ - ובבסיסה תנועת הפת"ח - לבין חמאס על הובלת המחנה הפלסטיני. נשיא הרש"פ, מחמוד עבאס, מטיל סנקציות כלכליות על הרצועה ועל שלטון חמאס באזור, בעוד חמאס בתורו מונע את הפיוס הפנים-פלסטיני עקב אי-נכונות לוותר על תשתיתו הצבאית ומונופול הכוח ברצועה, ובד בבד מנסה לערער את שליטת הרש"פ בגדה המערבית באמצעות הסלמה במצב הביטחוני; השני הוא מעורבותן והשפעתן של איראן וטורקיה על ההתפתחויות בזירה הפלסטינית; השלישי הוא הצורך בחשיבה מערכתית לגבי המשמעות של התמודדות מקבילה בשלוש חזיתות - רצועת עזה, הגדה המערבית ודרום לבנון.

אירועי השבוע האחרון התרחשו על רקע מאמץ סיכולי מתמשך של שב"כ וצה"ל. לדברי ראש השב"כ, בשנת 2018 סוכלו כ-480 פיגועי טרור, כולל תשתיות צבאיות של חמאס. המאמץ הסיכולי והיקף הסיכולים מעידים על פוטנציאל הסלמה שקיים כל העת, ועל מוטיבציה גבוהה של מחוללי הטרור, ובעיקר חמאס. הקיפאון בתהליך המדיני, לצד ייאוש עמוק של האוכלוסייה הפלסטינית בשטחי הרש"פ ואכזבה מהנהגתה הפוליטית ומתפקודה, מתורגמים להקצנה בהלך הרוח. תחושות אלה אף קיבלו ביטוי בשורת סקרים שנערכו בעת האחרונה בקרב הציבור הפלסטיני בגדה. (כך למשל, על פי סקר שערך מכון וושינגטון, 57 אחוזים מתושבי הגדה המערבית הביעו תמיכה במתן אפשרות לחמאס לחדש פעילותו הצבאית שם; התמיכה בחידוש המאבק המזוין בישראל נאמדה ב-25 אחוזים, לעומת 25 אחוזים בלבד של תמיכה בחידוש התהליך המדיני; 63 אחוזים מתושבי הגדה הביעו הסתייגות משיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל). הממצאים אף הצביעו על עליה בתמיכה ברעיון המדינה האחת, על חשבון שחיקה בתמיכה בפתרון שתי המדינות.

בצומת הנוכחית, ישראל מחויבת להתייחס לשורת שאלות שבליבת תפיסתה האסטרטגית: השאלה הראשונה היא האם ניתן לקיים בידול בין הגדה המערבית לרצועת עזה? אירועי החודשים האחרונים מוכיחים כי לא ניתן להתניע מהלך בינלאומי רחב ומשמעותי של שיקום רצועת עזה ללא מעורבות של הרש"פ. לא רק זאת, אלא שלא ניתן לגבש הבנות עם חמאס בלי לשקלל את

ההשלכות של עצם הניסיון ושל תוצאותיו על מעמד הרש"פ בגדה המערבית. שאלת השאלות בהקשר זה היא, האם ישראל תשלים עם שחיקת ההרתעה מול חמאס, בעוד הארגון "נהנה" מפירות הרגיעה ברצועה ובמקביל יוזם פיגועי טרור בגדה המערבית. מכאן נובעות גם הרמת הראש וחיזוק המוטיבציה לפיגועים של גורמי טרור נוספים; השאלה השנייה רלוונטית ליעד האסטרטגי הישראלי בזירה הפלסטינית. האם יש להמשיך לקדש את הסטאטוס-קוו, ובהמשך לכך - מיהו הפרטנר הרצוי לישראל – הרש"פ או חמאס, ואם אין ברירה אלא להתנהל מול שניהם, כיצד נכון לעשות זאת? בהבנות עם חמאס, שגובשו בנובמבר, סימנה ישראל שהיא מעדיפה "לסגור עניינים" עם הגורם שמפעיל נגדה כוח; השאלה השלישית קשורה בעוצמת הקשר בין הזירה הפלסטינית לזירה הצפונית. לפי הגדרת ממשלת ישראל, הזירה הצפונית היא העיקרית מבחינת מערכת הביטחון, ואילו הזירה הפלסטינית היא משנית (ולכן ישראל מטילה על עצמה מגבלות בהפעלת הכוח בזירה זו). איראן וחזבאללה מצדן מדרבנות את גורמי הטרור בזירה הפלסטינית להסלים את האירועים נגד ישראל, על בסיס הערכה כי ערעור היציבות בזירה זו יקשה על ישראל לפעול בזירה הצפונית. לכן, איראן תורמת לחיזוק התשתית הצבאית של חמאס בכסף וביידע, וכן מסייעת לצאלח אל-ערורי, מנהיג חמאס המפעיל את חוליות חמאס בגדה המערבית מטורקיה ומלבנון.

לבסוף, גל הטרור ניזון ומושפע גם מתשתית פסיכולוגית של הציבור הפלסטיני, המעוצבת באמצעות הסתה שיטתית מתמשכת. גורמי פת"ח והרש"פ בגדה המערבית מציגים את הטרוריסטים כגיבורים ("שהידים"), הנלחמים למען העם הפלסטיני. תנועת פת"ח קראה לפלסטינים להסלים את העימותים ברחבי הגדה במחאה על מותם של שלושת המפגעים הפלסטינים, למנוע מישראל להשיג כל מידע באמצעות מצלמות מעקב ולא לפרסם מידע ברשתות החברתיות. עם זאת, הרש"פ הביעה את התנגדותה לאלימות, אך גם ל"טרור המתנחלים", וטענה כי יש להפסיק את ההסתה. חשוב שישראל תקיים דיאלוג עם הרש"פ על דרכים לצמצם את ההסתה ולא תסתפק במסרים הסברתיים ופוליטיים "להצגת הפנים האמתיות של הרש"פ".

המלצות לישראל

התשובות לשאלות שהוצגו עשויות להצביע על הצורך לשנות את הפרדיגמה הקיימת, שייתכן שמוצתה, ולאמץ פרדיגמה מעודכנת, שיהיה בה כדי לתת מענה רלוונטי לאינטרסים האסטרטגיים של ישראל, ולא רק לאינטרסים המידיים בכל עת שמתרחשת הסלמה.

על רקע ההתפתחויות שנרשמו בשנה האחרונה, ישראל אינה יכולה עוד להתבסס על תפיסת "הסטטוס-קוו", שאינו סטטי למעשה, ועל המחשבה כי באמצעות שיפור תנאי החיים לאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ופתיחת המעברים לכניסת סחורות ומוצרי ייסוד לרצועת עזה, יעלה בידה לשמר רגיעה ביטחונית ולהרוויח זמן כדי להימלט מקבלת ההחלטות הנדרשות בעניין הפלסטיני, ללא הגדרת יעדים מדיניים ברורים ותוך הימנעות ממשא ומתן. הוואקום המדיני מאפשר גם לראשי ההתיישבות היהודית בגדה המערבית ללחוץ על הממשלה לבצע מהלכים, הנתפסים כמזרזי סיפוח, פוגעים במרקם החיים הסביר של האוכלוסייה הפלסטינית באזור ובאיכות התיאום עם מנגנוני הביטחון של הרש"פ. תרומת המנגנונים ליציבות היחסית לאורך זמן

אינה מוטלת בספק ואף הוכחה כיעילה ביותר בימים האחרונים, כשדיכאו הפגנות תמיכה אלימות בחמאס שנערכו בערי הגדה.

בראייה אסטרטגית, אין זה נכון לדבוק במדיניות תגובתית ולהעדיפה על פני יוזמה לעיצוב מציאות יציבה יותר לישראל. חשוב להבין, שגם בהיעדר הכרזה ישראלית רשמית לגבי העדפת פתרון המדינה האחת וגם בהיעדר מהלכים ממשיים לסיפוח שטחים בגדה המערבית, המציאות המתעצבת היא מציאות של מדינה אחת. כדי לבלום גלישה למציאות זו אנו מציעים 'מפת דרכים אסטרטגית' הנשענת על ארבע רגליים: שימור חופש הפעולה הביטחוני בכל השטח, אך תוך צמצום משמעותי של פוטנציאל החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית; המשך שיתוף הפעולה הביטחוני עם מנגנוני הביטחון הפלסטיניים וסיוע בשיפור המשילות של הרש"פ; הצגת אופק מדיני – נכונות להיכנס למשא ומתן עם הרש"פ על הסדרי מעבר, טיפול בתחילה בסוגיות בנות פתרון ויישום מידי של ההסכמות; סיוע מצד ישראל למאמצים בינלאומיים ואזוריים לשיקום רצועת עזה, בתנאי שיעשו באמצעות הרש"פ עם חידוש שליטתה באזור. האינטרס האסטרטגי של ישראל הוא רש"פ יציבה, מתפקדת וכתובת אחראית, ותהיה זו שגיאה מצד ישראל לאפשר לחמאס לחולל טרור בגדה ובה בעת ליהנות מרגיעה ומאפשרות להתעצמות ברצועה.